

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДАДАҒЫ ПРОТЕКЦИОНИЗМ

Мухамедьярова А.Ғ.¹,
¹жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультеті,
халықаралық қатынастар мамандығы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚӘТУ,
Алматы, Қазақстан,
e-mail: aigerim.mukhamedyarova@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада халықаралық сауданың түрлері – еркін сауда және протекционизм саясатының халықаралық қатынастарға әсері жайында айтылған. Мемлекеттердің өз экономикалық жағдайына байланысты ұстанатын саясаты қазіргі таңда да өзекті мәселе болып табылады. Алайда, мемлекеттер арасында протекционистік импорттық бақылау мен сыртқы сауданы ырықтандыру нәтижесінде компанияларға субсидиялар қолданады. Протекционистік шараларды қолдану көпжақты байланыста күшейтілгенімен, олар әлі де сыртқы сауда саясатының негізгі құралдарының бірі болып табылады. Аталған шаралар болашақта жаңа формаларға ие болатынына қарамастан, олар сақталады деген болжамға келуге болады.

Тірек сөздер: халықаралық қатынастар, халықаралық сауда, протекционизм, еркін сауда, экономикалық жүйе.

Дүниежүзілік экономикалық жүйені құру кезінде сыртқы сауданы қалыптастыру басталды. Ұлы географиялық ашылулар оған бастама берді. Олар сыртқы сауданың өсуіне, тиісті инфрақұрылымның дамуына және экономиканың дамуына түрткі болды. Көптеген елдердің экономикалық құрылымдарының пайда болуы - бұл жаңа әлемдік экономикаға тән қасиет. Олар бір-бірімен үнемі араласып, халықаралық еңбек бөлінісіне қатысты. Сауда-саттық бойынша елдер арасындағы бәсекелестік ұлғайып, сауда қызметі үшін қажетті даму факторлары әлемдік нарықты кеңейте түсті.

Мемлекеттің халықаралық қатынастар акторларының бірі болуы - экономикада бірқатар оң өзгерістер әкеледі. Олардың ішінде жұмыс күшінің мамандануы есебінен белсенділік өсті, жаппай өндірісті дамыту үшін қолайлы орта қалыптасты. Өндіріс көрсеткіштер артып, экономиканың нақты секторына жаңа технологиялар енгізілді. Жұмыспен қамтудың өсуі сату нарықтарын кеңейтіп, ұлттық кәсіпорындар тиімділігінің өсуін ынталандырып, өнімнің сапасын өзгерді. Инвестиция ретінде пайдалануға болатын капитал жинақтала бастады [1].

Осы уақытқы дейін әр түрлі экономикалық бағыттағы мектептер сауда-саттық принциптерін саралаған болатын. Оның сипаттамалары туралы бірінші болып меркантилизм өкілдері өз ойларын айтқан. Олар, яғни, меркантилизм өкілдерінің пайымдауы бойынша, мемлекет сыртқы экономикаға араласып, сол арқылы сауда балансын қамтамасыз етіп, мемлекет қазынасына халықаралық қаржы тарту құралдарын қолдануы керек деп ойлады. Сауда өсімінің негізгі мотиві - агрессивті протекционистік ұлттық саясаттан алынған қаржылық кіріс болып табылды.

Мысалы, соңғы кездегі саяси экономика өкілдері сыртқы сауданың өсуі оны үкіметтің араласуынан босатуда деген тұжырымға келген болатын. Бұл тәсіл отандық өндірісті бәсекелестікке қабілетті ету арқылы оған ықпал етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, еркін сауда стандарттарын ұстану - ұлттық экономиканы тиімді мамандануға әкеліп, оған оң әсерін тигізеді.

Мемлекет сыртқы саудамен айналысудың екі әдісін таңдай алады: біріншісі - еркін сауда және екіншісі - протекционизм. Қазіргі таңда дамыған мемлекеттер ешқандай бағытты ұстанбайды. Жалпы, әлемдік экономикаға интеграцияланған елдердің көпшілігі еркін сауда принциптерін ұстанады. Алайда, бұлар кейбір өнімдер мен қызметтер және ішкі экономиканың бөлек секторлары үшін протекционистік саясатты ұстануы әбден мүмкін. Атап айтқанда, протекционизм саясаты мемлекеттің сыртқы саудаға белсенді араласуын қамтамасыз ететін сауда байланыстарының бір түрі.

Өз тауарлары, ішкі нарығы мен өндірушісінің экспортын сақтауға және ынталандыруға ұмтылатын елдегі халықаралық экономикалық қызметті мемлекеттік бақылау теориясы протекционизм болып табылады.

Мұндай саясат макроэкономикалық көрсеткіштердің дамуына ықпал етеді, халықаралық өнімдер мен қызметтерді бәсекелестіктен қорғайды. Тарифтік және тарифтік емес кедендік ережелер протекционистік саясаттың мақсаттарына жетудің негізгі құралы болып табылады.

Мысалы, жаңа немесе жаңадан құрылған салалар пайда болып, жетілдірілуде. Мемлекет оларды бәсекелестік қиындықтарынан қорғайды. Протекционизм мемлекет қауіпсіздігі мен тұтастығына кепілдік беретін ұлттық экономикалық стратегиялық маңызы бар салаларды қамтамасыз ету үшін жиі қолданылады. Осы протекционизмге қатысты саясат әр түрлі формада болуы мүмкін: белгілі бір өнімнің түрінен қорғау немесе белгілі бір мемлекеттен қорғаныс. Ұлттық экономиканың жеке саласын сақтау үшін протекционизм ауыл шаруашылығына бағытталуы болуы мүмкін. Протекционизмнің құпия түріне тарифтік емес бақылау және ішкі экономикалық саясат шаралары жатады.

Сонымен, мемлекеттің белсенді позициясы, оның әлемдік сауда және ішкі даму процестеріне қатысуы протекционизмге байланысты болып келеді [2].

Кедендік қызметтегі реттеудің тарифтік және тарифтік емес мәжбүрлеу әдістері мемлекеттің протекционистік саясатының құралдары болып табылады. Үкіметтің бірінші кезектегі міндеті - экспортты ынталандыру және кеңейту. Бұл дегеніміз, мемлекет осы саланы ішкі көмекпен қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар, ішкі экономикаға ұқсас импортталатын тауарларға қол жетімділікті шектеуге мүмкіндік береді.

Тарифтер туралы ереже кедендік баждарға бағытталған. Негізінен импортты шектеу үшін қолданылады. Тарифтік емес бақылау әдістерінің көптеген түрлері бар: квоталық, лицензиялық және ерікті түрдегі шектеулер. Экспорт пен импортқа, сондай-ақ ерікті экспорттық шектеулерге жол берілуі мүмкін. Жасырын әдістерге технологиялық қиындықтар, салықтар мен төлемдерді түзету, мемлекеттік сатып алу кіреді. Импортты шектеу үшін

жасырын әдістер қолданылады [3]. Экспорт қаржылық әдістермен бақыланады. Демпинг, жеңілдіктер және жеңілдетілген несиелер осыған жатады.

Ішкі экономиканы қамтамасыз ету үшін мемлекеттің өзінің ұлттық экономикалық құрылымын құруға бағытталған экономикалық саясаты. Ол әділ және бәсекеге қабілетті елдің климатын құру үшін монополияларға қарсы күрес, инновациялық өсім, шағын және орта бизнестерге қолдау көрсету және ұлттық экономиканың жалпы тиімділігі сияқты салаларды қамтиды [4].

Қарама-қайшылықты сипаттағы протекционистік амалдарды қолдану сыртқы сауда саясатының маңызды бағдары болып табылады. Бір жағынан, орынсыз халықаралық бәсекелестіктің алдын алу және өнімдер мен қызметтердің жекелеген түрлерінің ішкі нарығын қорғау және отандық компанияларға, оның ішінде қаржы компанияларына қолдау көрсету үшін белгілі бір қадамдарды қолдану оларға айтарлықтай қолдау көрсетеді және осылайша экономикалық өсімнің өсуіне ықпал етеді. Екінші жағынан, сол саясатты қолдану бәсекеге қабілетсіз және болашағы жоқ компанияларды алға жылжытудан басқа, экономиканың өсуін баяулатуы мүмкін. Сондықтан дұрыс протекционистік саясат болашағы болуы керек.

Жаңа протекционистік жүйе дегеніміз - бұл өндіргіш күштердің өсуінің объективті процестері мен отандық фирмалардың негізгі сыныптарының мүдделерінің әсерінен тұрақты түрде дамып отыратын құралдардың жиынтығы. Протекционистік құралдардың қатарында халықаралық қоғамдастық тұрғысынан және ең бастысы, дәстүрлі және салыстырмалы түрде халықаралық қауымдастықтың рұқсат етілетін және қолайсыз деп танылғандары бар.

Алайда, мемлекеттер арасында протекционистік импорттық бақылау мен сыртқы сауданы ырықтандыру нәтижесінде компанияларға субсидиялар қолданады. Протекционистік шараларды қолдану көпжақты байланыста күшейтілгенімен, олар әлі де сыртқы сауда саясатының негізгі құралдарының бірі болып табылады. Аталған шаралар болашақта жаңа формаларға ие болатынына қарамастан, олар сақталады деген болжамға келуге болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Исаченко Т.М. Свобода торговли или протекционизм: проблемы стратегического.- // Российский совет по международным делам. - 2014. – 24.01.

[2] Хайруллаева В.Х. Даму және әлеуметтік прогресс мәселелерінің философиялық аспектілері // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». - 2020. – № 4 (42).

[3] Шаймарданова З.Д. Основные направления зарубежных исследований о Казахстане // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». - 2018. – № 3 (33).- С.61-66.

[4] Фомичев В.И. Международная торговля: учебное пособие. – М., 2001. – 153-161 с.

REFERENCES

[1] Isachenko T.M. Svoboda trgovli ili protektsionizm: problemy strategicheskogo. (Freedom of trade or protectionism: strategic problems).-// Rossiyskiy sovet po mezhdunarodnym delam. - 2014. – 24.01.

[2] Khairullayeva V.Kh. Damu zhəne əleumettik progress məselelerinin filosofiyalyk, aspektleri. ((Philosophical aspects of problems of development and social progress). // Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». – 2020. – № 4 (42).

[3] Shaimardanova Z.D. Osnovnyye napravleniya zarubezhnykh issledovaniy o Kazakhstane. (Main directions of foreign research about Kazakhstan). // Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». – 2018. – № 3 (33). - С.61-66.

[4] Fomichev V.I. Mezhdunarodnaya trgovlya: uchebnoye posobiye. (International trade. Textbook) – М., 2001. – 153-161 s.

REFERENCES

PROTECTIONISM IN INTERNATIONAL TRADE

Mukhamedyarova A.G.¹,

¹faculty of postgraduate education,

specialty of international relations, Ablai Khan KazUIRWL

Almaty, Kazakhstan,

e-mail: aigerim.mukhamedyarova@gmail.com

Abstract. This article discusses the types of international trade - free trade and the impact of protectionist policies on international relations. The policy pursued by states in relation to their economic situation is still relevant today. However, as a result of protectionist import control and liberalization of foreign trade between states, subsidies are applied to companies. Although the use of protectionist measures has been strengthened in multilateral relations, they are still one of the main tools of foreign trade policy. Although these measures will take on new forms in the future, it can be assumed that they will continue.

Keywords: international relations, international trade, protectionism, free trade, economic system.

ПРОТЕКЦИОНИЗМ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ

Мухамедьярова А.Г.¹

¹факультет послевузовского образования,
специальность Международные отношения

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, Казахстан,

e-mail: aigerim.mukhamedyarova@gmail.com

Аннотация. В данной статье речь идет о видах международной торговли – о влиянии политики свободной торговли и протекционизма на международные отношения. Политика, которую придерживаются государства в силу своего экономического положения, является актуальной и в настоящее время.

Однако в результате протекционистского импортного контроля между государствами и либерализации внешней торговли компании используют субсидии. Хотя применение протекционистских мер усиливается в многосторонней связи, они по-

прежнему являются одним из основных инструментов внешнеторговой политики. Можно предположить, что данные меры сохранятся, несмотря на то, что в будущем они приобретут новые формы.

Ключевые слова: международные отношения, международная торговля, протекционизм, свободная торговля, экономическая система.

Статья поступила 19.03.2021